

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

30.05.2018

НАКАЗ

465

№ _____

**Про внесення змін до
Національного переліку
елементів нематеріальної
культурної спадщини України**

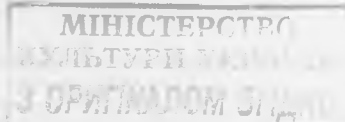
Відповідно до Закону України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини», статі 16 Закону України «Про культуру», Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України затвердженого наказом Міністерства культури України від 11.12.2017 № 1319, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 09 січня 2018 року за №20/31472, в межах повноважень, визначених Положенням про Міністерство культури України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03 вересня 2014 року № 495 (із змінами), враховуючи рішення Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури України (протокол засідання від 15.05.2018 № 2-2018),

НАКАЗУЮ:

1. Внести зміни до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, затвердженого наказом Міністерства культури України від 12 лютого 2018 року № 105, доповнивши його новими позиціями 10, 11 згідно з додатком.

2. Управлінню стратегічного планування та розвитку (Лавро Є.В.) оприлюднити цей наказ на офіційному веб-сайті Мінкультури.

Міністр

Є. НИЩУК

Додаток
до наказу Міністерства культури України
від 30 травня 2018 року № 465
(витяг з наказу)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК
елементів нематеріальної культурної спадщини України

№	Назва елемента нематеріальної культурної спадщини	Охоронний номер	Галузь нематеріальної культурної спадщини, що представлена елементом нематеріальної культурної спадщини	Ареал сучасного побутування	Носій (ї) елемента нематеріальної культурної спадщини (за згодою)	Підприємство, установа, організація, що здійснює заходи з охорони елемента нематеріальної культурної спадщини
11.	Бортництво	011.нкс	інше – традиційний промисел	Житомирська та Рівненська області	бортники – мешканці сіл Березнівського, Рокитнівського районів Рівненської області та Ємільчинського, Овруцького районів Житомирської області	ГО «Бортники України»

ДОДАТОК
ДО ПОРЯДКУ
ВЕДЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕРЕЛІКУ
ЕЛЕМЕНТІВ
НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ
УКРАЇНИ
(ПУНКТ 1 РОЗДІЛУ II)

ОБЛІКОВА КАРТКА

ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

ОФІЦІЙНА/ВИЗНАНА НАЗВА
ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

БОРТНИЦТВО

НАЗВА, ЯКУ ВИКОРИСТОВУЮТЬ
ГРОМАДА(И), ГРУПА(И),
ОКРЕМА(І) ОСОБА(И), ПОВ'ЯЗАНА
З ПОБУТУВАННЯМ ЕЛЕМЕНТА
НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ, АБО НАЗВА, ПІД
ЯКОЮ ЕЛЕМЕНТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВЖЕ
ВІДОМІЙ

«ГЛЯДІТИ ПЧОЛ», «ХОДИТИ КОЛО ПЧОЛ», «БОРТНІЧЕСТВО»

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

АРЕАЛ **СУЧАСНОГО** ПОБУТУВАННЯ
ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

Березнівський район, с.Князівка,
Рокитнівський район, с.Купель, с.Мушня

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

Ємільчинський район,
с.Рудня-Іванівська,
Овруцький район, с.Селезівка
Олевський район, с. Перга,
с. Майдан-Копищенський, с. Копище,
с. Хочине, с. Рудня-Хочинська

АРЕАЛ **ІСТОРИЧНОГО**
ПОБУТУВАННЯ ЕЛЕМЕНТА
НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНА ОБЛАСТЬ ПОЛІССЯ —

північні райони сучасних Волинської, Рівненської, Житомирські, Київської, Чернігівської
областей України

НОСІЙ(І) ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ,
ЩО МАЄ(ЮТЬ) БЕЗПОСЕРЕДНІЙ
ЗВ'ЯЗОК З ЕЛЕМЕНТОМ НКС
ТА ВВАЖАЄ(ЮТЬ) ЙОГО ЧАСТИНОЮ
СВОЄЇ СПАДЩИНИ

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

с. Князівка Березнівського району,
Старинська Тетяна Петрівна
1972 р.н.,
Старинський Юрій Тимофійович,
1969 р.н.

с. Купель Рокитнівського району,
Ковалевич Федір Онуфрійович,
1931 р.н.,
Ковалевич Микола Павлович,
1970 р.н.

с. Мушня Рокитнівського району,
Павлушенко Андрій Степанович,
1983 р.н.,
Примак Костянтин Кирилович
1937 р.н.,
Коханевич Олександр Григорович,
1972 р.н.

с. Березове Рокитнівського району,
Кравченя Василь Олександрович,
1948 р.

с. Будки-Кам'янські Рокитнівського району,
Суховецький Владислав
Юзефович (Юзіковіч),
1928 р. н.

с. Переходичі Рокитнівського району,
Гребеневич Леонід Охрімович,
1958 р. н.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

с. Хочине Олевського району,
Скумін Анатолій Андрійович,
1960 р.н.

с. Рудня-Хочинська Олевського району,
Дворецький Володимир Іванович,
1960 р.н.

с. Перга Олевського району,
Ренкас Микола Вячеславович,
1959 р.н.

с. Майдан-Копищенський Олевського району,
Михалець Михайло Васильович,
1960 р.н.

с. Копище Олевського району,
Лозко Іван Петрович,
1953 р.н.

с. Рудня-Іванівська Ємільчинського району,
Сорока Степан Михайлович,
1963 р.н.

с. Селезівка Овруцького району,
Андросович Віктор Адамович,
1955 р.н.,
Рослік Іван Дмитрович,
1930 р.н

ГАЛУЗЬ СПАДЩИНИ,
ЯКУ ПРЕДСТАВЛЯЄ ЕЛЕМЕНТ
НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ

✓ усні традиції та форми вираження;

✓ виконавське мистецтво;

✓ звичаї, обряди, святкування;

✓ знання та практики, що стосуються
природи і Всесвіту;

✓ традиційні ремесла;

✓ інше (зазначити іншу галузь, яку
представляє елемент нематеріальної
культурної спадщини)

- традиційний промисел

БОРТНИЦТВО — ТРАДИЦІЙНИЙ ПРИВЛАСНЮВАЛЬНИЙ ПРОМИСЕЛ, СТАРОВИННА ФОРМА ЛІСОВОГО БДЖІЛЬНИЦТВА

Виникло у ранньому середньовіччі в лісовій частині Європи і з давніх часів, зокрема в давньоруській державі, продукти бортництва — мед та віск — були важливою статтею експорту. У часи давньої Русі, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої — їх споживали, продавали, сплачували ними податки. Бортництво регламентувалося звичаєвим правом, охоронялося законами («Руською правдою», Статутами Великого князівства Литовського), воно зумовило появу особливих соціальних категорій населення, а також ремісничих спеціальностей (бортники, пасічники, воскобійники, медовари, свічкарі). Як масовий вид селянського промислу на Поліссі бортництво існувало ще в 40–50-х рр. XIX ст. Бортники створили специфічні прилади і пристосування, які без істотних змін, під різними назвами або в різних варіантах були відомі на півночі України, на території Білорусі, у Польщі та Литві. Бортництво можна вважати спільною слов'яно-балтською історико-культурною спадщиною. Бортницька термінологія в цих народів подібна, що може свідчити про кількатисячолітню історію промислу.

Бортництво почало занепадати через масові вирубки лісів та зростаюче значення землеробства, винайдення рамкового бджільництва.

Праця бортника полягала на виготовленні вуликів у стовбурах дерев або використання природніх отворів в деревах на висоті від 4-х до 15 метрів над землею. Видовбували отвори в деревах, коли там оселялися бджоли, слідкували, щоб рій не замерз взимку, діставали мед та інші продукти бджільництва два рази в рік — навесні та восени, лишаючи бджолиній сім'ї третину меду на зимівлю.

З бортництвом пов'язане колодне бджільництво. Вулики-колоди виготовляли зі зрізаних бортних дерев і розташовували на деревах в лісах чи на подвір'ях селянських садіб. Велика кількість людей в селах Полісся до XIX ст. займалося бортництвом. Нині воно існує як допоміжний промисел, активізувалося наприкінці 80-х років XX ст. під час економічної кризи. Кількість вуликів у різних бортників коливається від 30 до 200.

Бортницький інструментарій зберіг давні форми та типи інструментів для обробки деревини, для підняття на дерево вуликів та пристрої, які використовували для підйому на дерево — шкіряна або конопляна (корпів'яна) мотузка 20-метрової довжини.

Бортництво мало значний вплив на духовну культуру Полісся. Продукти бджільництва використовувалися в багатьох ритуалах родинних та календарних обрядів. З бортництвом пов'язана професійна термінологія, прозові та поетичні фольклорні тексти — пісні (веснянки, колядки, щедрівки, весільні), магичні замовляння, перекази. Виготовлення борті або вулика-колоди пов'язане з деревообробним ремеслом (теслярством), ковальством (виготовлення деревообробних інструментів), важливим є документування способів виготовлення дереволазних пристроїв, технології виготовлення яких майже втрачені. Одними з найархаїчніших зразків поліського народного декоративно-ужиткового мистецтва є прикрашені різьбленням дерев'яні деталі бортницького інструментарію та вуликів-когод. Таємничі знаки, які на них трапляються, створювалися у вигляді орнаменту, який мав магичний зміст та міг бути формою старовинного письма.

У північних районах Рівненської та Житомирської областей існують наступні прояви бортницької культури:

- 1) Бортні дерева, вік яких приблизно від 100 до кількох сотень років;
- 2) Бортницькі деревообробні інструменти для виготовлення бортей та вуликів-когод, колеса для підйому вуликів на дерева, а також пристрої для підйому бортників на дерева;

3) Бортники-старожили — носії інформації про давнє бортництво, власники бортних дерев, вуликів-колод та традиційного інструментарію;

4) Бортники молодшого покоління, які успадкували та продовжують бортницькі традиції;

5) Бортницька термінологія (назви інструментів, способів доглядання за бджолами, особливостей поведінки бджоли); тексти прозового та музичного поетичного фольклору, пов'язані з традиційним бджільництвом, які побутують в середовищі як бортників, так і старожилів-носіїв фольклорних традицій (зокрема фольклорних гуртів).

МАТЕРІАЛЬНІ ПРЕДМЕТИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ЕЛЕМЕНТОМ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

За наявності — сировина, інструменти, одяг, ритуальні предмети, певне місце тощо, які пов'язані з побутуванням елемента нематеріальної культурної спадщини та без яких неможливе його застосування на практиці.

Борт — дерево з штучно видовбаним отвором для поселення бджолиного рою, переважно дуби і сосни, деякі віком кількасот років, мають інколи по дві борти в стовбурі. На території Рівненщини зафіксовано близько 7 бортних дерев, деякі використовуються бортниками, які отримали їх у спадок.

Вулей, колода — виготовлені із стовбурів зрізаних дерев (зокрема бортних), встановлені біля садиби або в лісі, існує кілька їх конструктивних типів.

Гудьор, помост — конструкція на дереві у вигляді настилу з дощок, на яких встановлені вулики, використовувалася для захисту від ведмедів.

Булава — дерев'яна колода, яка привішувалася біля борти чи вулика для захисту від ведмедів.

Жень, лезиво — пристрій для підйому на дерево, складається зі шкіряної мотузки (або сплетеної з волокон кропиви чи конопель) та дерев'яних частин — гака та дошки-лавки.

Колесо, ворот — пристрій для підйому вулика на дерево.

Острови — зрізані стовбури дерев з гілками або прорубаними сходинками для підйому на дерево.

Зубель — дерев'яний пристрій для підкурювання бджіл.

Ніж, медорізка — ніж для зрізування стільників.

Лазбень — коробка з липової кори для зберігання меду.

Долото, пішня, тибель, тесло, струг — інструменти для виготовлення борти, вулика.

Кліщі — пристрій для відтискання воску під час його переробки.

Форми та пристрої для виливання свічок.

Віск — продукт бджільництва, використовувався для виготовлення свічок та ритуальних атрибутів.

Мед — компонент їжі та ритуально-обрядових страв.

СТИСЛЕ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ
ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ЕЛЕМЕНТА
НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ

Вік носіїв елемента нематеріальної культурної спадщини та середній вік інших членів громади (групи), які цікавляться елементом (слухачів, глядачів, учасників обрядів, споживачів традиційних знань, користувачів виробів народних промислів тощо).

Бортники старшого покоління народилися наприкінці 20-х, у 30-х роках ХХ ст., вони є основними носіями знань про найдавнішу складову промислу, але поважний вік не дозволяє займатися бортництвом (догляд бортей і вуликів, які розташовані високо на деревах вимагає спритності та фізичного навантаження). Середній вік бортників становить 35–55 років, наймолодші мають вік від 15 до 25 років. Бортництвом займаються переважно чоловіки, проте трапляються випадки участі в промислі жінок (віком 25–60 років), які володіють традиційними знаннями по догляду за бджолами і допомагають чоловікам під час періоду виходу нових роїв та діставання меду з вуликів. Діти та онуки бортників віком від 10 років. Етнографи, реконструктори (мешканці міст).

Широта охоплення елементом нематеріальної культурної спадщини членів громади (кількість носіїв) та ареал поширення елемента нематеріальної культурної спадщини.

У регіоні нараховується більше ніж 100 спадкових бортників, які володіють близько 1000 вуликів. У с. Купель бортництвом займається близько 15 мешканців, зокрема в одній родині — 4 особи середнього і молодшого покоління. Сучасний ареал поширення бортництва — Заріченський, Дубровицький, Володимирецький, Сарненський, Березнівський, Рокитнівський р-ни Рівненської обл., Ємільчинський, Олевський, Овруцький р-ни Житомирської обл. Регіон найбільшої концентрації спадкових бортників і активної традиційної практики — північ Рокитнівського, Олевського та Овруцького р-нів Рівненської та Житомирської областей.

Способи передачі елемента нематеріальної культурної спадщини в громаді від покоління до покоління, опис цього процесу.

Знання сучасні бортники отримують у спадок від батьків або дідів, дехто шукає старожилів з інших родин в межах свого села і розпитує про особливості промислу, купує бортницькі пристрої, власноруч виготовляє нові. Як правило, процес передачі бортницьких знань відбувається під час спільного догляду за бджолами навесні або восени членами однієї родини. Основні вимоги до людини, яка опановує промисел — добра фізична форма, відсутність страху перед висотою та укусами бджіл, власне бажання практикувати бортництво. За переказами, у давні часи бортницькі знання передавалися переважно в межах однієї родини, для інших такі знання було важко отримати, існувала професійна конкуренція, яка була пов'язана із забобонами та професійною магією.

Загрози сучасному побутуванню елемента нематеріальної культурної спадщини або ризику, що можуть виникнути в майбутньому для побутування елемента (за наявності).

Мешканці Полісся, які зберігають інформацію про традиційне бортництво - переважно люди похилого віку. Бортництво існує в окремих родинах, лише в кількох селах воно має більш-менш масовий характер (Купель, Селезівка), зникає старше покоління бортників – основних носіїв традиційних знань, переважна більшість молодих людей не бачать потреби в традиційному бортництві, адже воно не приносить прибутку.

Населення Полісся загалом мало поінформоване про бортництво і його користь. Зміна правил догляду за бджолами може призвести до втрати контексту елемента. Уже зараз можна відзначити часткову втрату традиційних навичок і практик (ковальські технології, вироблення шкіри та плетення з неї, деревообробка), відбувається спрощення технології виготовлення вуликів-когод із запозиченням нехарактерних для традиції технологій, виходять з обігу деякі архаїчні бортницькі інструменти.

Існують постійні природно-кліматичні загрози (пожежі, посуха, хвороби лісу), а також техногенні, соціально-економічні загрози — знищення лісу під час планових або браконьєрських вирубок, незаконний видобуток бурштину. Вони можуть призвести до зменшення

території поширення медоносних рослин та популяції лісової бджоли. Масове знищення лісу під час вирубок та пожеж, загрожують зникненню бортних дерев.

**Необхідність вжиття заходів
із забезпечення життєздатності
елемента нематеріальної культурної
спадщини на цей час.**

Існує необхідність вжиття заходів із забезпечення життєздатності елемента нематеріальної культурної спадщини. Елемент в багатьох місцевостях зник або швидко набирає більш осучаснених форм.

Опис заходів, необхідних для усунення існуючих загроз або уникнення майбутніх ризиків, для збереження елемента нематеріальної культурної спадщини.

Зацікавлення місцевих мешканців у практикуванні традиційного бортництва, сприяння процесу міжпоколінної передачі цього елемента. Для цього необхідно наголошувати на історико-культурній значимості та цінності бортництва в автентичному середовищі (через проведення презентацій, лекцій в сільських школах, зустрічі з місцевими бортниками, створення організації, яка об'єднувала і координувала б усіх, хто практикує бортництво або хоче стати бортником).

Популяризація бортництва в середовищі етнографів, археологів, реконструкторів історії, пасічників, приватних підприємців, що працюють у сфері туризму (через радіо-, телепередачі, соціальну рекламу, навчальні програми у загальноосвітніх школах, середніх та вищих навчальних закладах).

Проведення етнографічних експедицій для документації бортницького промислу та відображення їхніх результатів в Інтернеті.

Забезпечення охорони бортницьких територій спеціальними регламентами, розробити стратегії сталого розвитку для територій, де знаходиться найбільша концентрація бортників.

ПОДІБНІ ЕЛЕМЕНТИ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ, ЯКІ ІСНУЮТЬ У СУСІДНІХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЯХ ЧИ ЇХ ЧАСТИНАХ (ЗА НАЯВНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ)

Вказуються елементи нематеріальної культурної спадщини, що подібні до елемента нематеріальної культурної спадщини, на який заповнюється облікова картка

Подібні елементи зустрічаються в селах Маневицького та Любешівського районів Волинської області, Зарічненського, Володимирецького, Дубровицького, Сарненського, Березнівського, Рокитнівського районів Рівненської області, Олевського, Овруцького, Ємільчинського, Коростенського районів Житомирської області, Поліського, Іванківського районів Київської області та Ріпкинського району Чернігівської області

ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ВКЛЮЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДО МІСЦЕВОГО ПЕРЕЛІКУ ЕЛЕМЕНТІВ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЄ ЗБИРАННЯ, НАКОПИЧЕННЯ, ОБРОБКУ, ЗАХИСТ, ОБЛІК ТА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО НАЯВНІ В МЕЖАХ ВІДПОВІДНОЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ ЕЛЕМЕНТИ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ З МЕТОЮ ЇХ ОХОРОНИ)

за наявності

Інформація відсутня

2. ЗАХОДИ З ОХОРОНИ ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Зазначаються заходи, які проведено та плануються для забезпечення життєздатності елемента, рівень залучення до них членів громади, носіїв елемента: ідентифікація, документування, дослідження, збереження, захист, популяризація, передання наступним поколінням, інші заходи.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ

Проведено:

Проводилися етнографічні дослідження бортництва, проте загальних реєстрів елементу не існує.

Планується:

Створити реєстр бортників та усіх проявів бортницької традиції.

ДОКУМЕНТУВАННЯ

Проведено:

Протягом ХХ ст. проведено ряд досліджень бортництва, проте необхідне фінансування і організація експедицій, які б здійснили фронтальне обстеження поліських сіл в Рівненській та Житомирській областях. У мережі Інтернет представлені публікації, присвячені бортництву, створена група «Бортники України» в соціальній мережі Фейсбук, створено кілька відеосюжетів про бортників, але бортництво недостатньо представлене в медіа-просторі.

Планується:

Створити реєстр бортників, бортницьких інструментів, бортних дерев, нанести інформацію на інтерактивну карту. Створити базу даних та сайт-архів, присвячені бортництву, мультимедійний dvd-диск з матеріалами про бортництво, документальний етнографічний фільм про бортників.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведено:

Починаючи з ХХ ст. до теми бортництва у своїх дослідженнях зверталися етнографи Казимир Мошинський, Ніна Заглада, Лідія Шульгіна, Алла Дмитренко, Ірина Несен, Василь Скуратівський, археологи Андрій Петраускас та Ігор Готун, інформація про бортництво в 1993 — 2017 рр. збиралася Історико-етнографічною експедицією Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, відеофіксація різних проявів бортництва здійснювалися Олексієм Нагорнюком (РОКМ), Володимиром Хоменком, Анастасією Панковою (НЦНК Музей Івана Гончара).

Плануються:

Організувати та провести етнографічні експедиції на Полісся, присвячені бортництву, під час яких провести інтерв'ю з бортниками, зібрати аудіовізуальний матеріал для створення етнографічного фільму та веб-архіву бортництва. Зібрати матеріал в музейних збірках України та Польщі.

ЗБЕРЕЖЕННЯ

Проведено:

Бортницький інвентар, зібраний під час етнографічних експедицій, зберігається в колекціях музеїв та фондів збірок Рівного, Житомира, Києва, Чорнобиля, Іванкова, Переяслава-Хмельницького, проте практично не існує аудіовізуальних матеріалів, за якими можна було б відтворити процес виготовлення цих інструментів.

Планується:

Провести реконструкції процесів виготовлення бортницьких інструментів від старожилів-бортників під час експедицій, проаналізувати технології виготовлення доступних в музеях експонатів.

ЗАХИСТ

Проведено:

Бортництво не захищено законодавством у сфері культури.

Планується:

Включити бортництво до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Включити бортні дерева до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

Проведено:

Існують окремі статті про бортництво в мережі Інтернет, науково-популярні видання.

Планується:

Тривають зйомки художньо-документального фільму «Ведмідь», дотичного до теми бортництва.

Створити сайт-архів, який буде наповнений текстами, фотографіями, відео- та аудіо-матеріалами з загальним доступом до всіх матеріалів по бортництву, отриманих під час експедицій. У сільських місцевостях, де обмежений доступ до Інтернету, створити і видати dvd з текстами, аудіо- та відеоматеріалами про бортництво з подальшим розповсюдженням цих dvd в освітніх та культурних закладах області. Провести презентації-се-

мінари в Рівному, Луцьку, Житомирі, Києві та 5 селах Полісся за участю автентичних бортників, науковців-етнографів, працівників музеїв, під час яких буде поширюватися інформація про цінність бортницької культури, демонструватимуться аудіовізуальні матеріали, будуть проведені зустрічі з бортниками та пасічниками, проводитимуться майстер-класи по виготовленню вуликів-когод та способів підйому на дерево з використанням бортницьких інструментів. Провести міжнародний фестиваль бортництва.

ПЕРЕДАННЯ НАСТУПНИМ ПОКОЛІННЯМ

Проведено:

Бортницькі знання передаються як і раніше в межах родин — батьки вчать дітей, які бажають практикувати лісове бортництво, проте кількість таких родин невелика (на Рівненщині близько трьох).

Планується:

Зацікавлення молоді бортництвом в селах можливе у вигляді доступних медіа-презентацій, проведення фестивалів, доступу до інтернет-архіву, присутності контенту про бортництво в мережі Інтернет, у медійному просторі. Можливе також пропагування бортництва в середовищі реконструкторського руху (в тому числі серед археологів, які займаються експериментальної археологією), учасники якого переважно мешканці міст.

3. УЧАСТЬ ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ СТОРИН У ПІДГОТОВЦІ ОБЛІКОВОЇ КАРТКИ

Зазначаються установи, організації, громади, групи, окремі особи, в тому числі носії елемента, які та в який спосіб брали участь у підготовці облікової картки

Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (автор облікової картки брав участь в експедиціях Центру, де мав можливість опитувати бортників, у наукових виданнях Центру є матеріали, присвячені бортництву, які були використані нами під час написання картки), Національний центр народної культури Музей Івана Гончара та Рівненський обласний краєзнавчий музей (організували спільну експедицію в Рокитнівський та Ємільчинський р-ни, що дала можливість зібрати цінні аудіовізуальні матеріали по бортництву), Андрій Петраускас, археолог, науковий співробітник Інституту археології Національної академії наук України (надав контакти до бортників Олевського р-ну, також автори облікової картки користувалися його публікаціями по археології бортництва), Алла Дмитренко, етнолог, доцент кафедри документознавства і музейної справи, кандидат історичних наук Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (надання контактів до бортників Рівненщини та Житомирщини, використання численних публікацій автора під час підготовки картки), Микола Ужвин, пасічник, член Рівненської обласної організації Співки пасічників України (організував експедицію до бортників Ємільчинського р-ну Житомирщини), громадські організації «Бортники України», «Громада і культура» та «Свіча» (опрацю-

вання, узагальнення зібраної інформації, написання облікової картки), бортники з сіл Березнівського (Юрій та Тетяна Старинські), Володимирецького (Сергій Рициковець), Рокитнівського р-нів (Іван Борисовець, Микола Ковалевич, Андрій Павлушенко, Федір Ковалевич, Костянтин Примак) Рівненської обл., Ємільчинського (Степан Сорока), Олевського (Іван Лозко) та Овруцького (Віктор Андросович) р-нів Житомирської обл. (надали цінну інформацію, демонстрували інструментарій, способи підйому на дерево, виготовлення вуликів та інші аспекти бортництва).

4. ЗГОДА НОСІЯ(ЇВ) ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ЙОГО(ЇХ) ЗАНЕСЕННЯ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕРЕЛІКУ ЕЛЕМЕНТІВ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ, СПОСІБ ЇЇ ОТРИМАННЯ

ЗГОДА, ЗАФІКСОВАНА АУДИОЗАПИСОМ ЗАФІКСОВАНО ЗГОДУ 6 ОСІБ,
ПРАКТИКУЮЧИХ БОРТНИЦТВО (ЗАПИСИ ПОДАЮТЬСЯ НА ЦИФРОВОМУ НОСІЇ)

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ

с. Князівка Березнівського району,
Старинська Тетяна Петрівна
1972 р.н.,

Старинський Юрій Тимофійович,
1969 р.н.

с. Купель Рокитнівського району,
Ковалевич Микола Павлович,
1970 р.н.

с. Мушня Рокитнівського району,
Павлушенко Андрій Степанович,
1983 р.н.,

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ

с. Рудня-Іванівська
Ємільчинського району,
Сорока Степан Михайлович,
1963 р.н.

с. Селезівка Овруцького району,
Андросович Віктор Адамович,
1955 р.н.

У всіх носіїв бортницької традиції отримати згоду не було можливості з різних причин, серед яких — територіальна віддаленість (деякі експедиції проводилися до роботи над складанням облікової картки), відсутність мобільного зв'язку, старший вік носіїв, які не могли зрозуміти про що йдеться.

5. ДОПОМІЖНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ПРЕЗЕНТУЮТЬ ЕЛЕМЕНТ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

ФОТОМАТЕРІАЛИ:

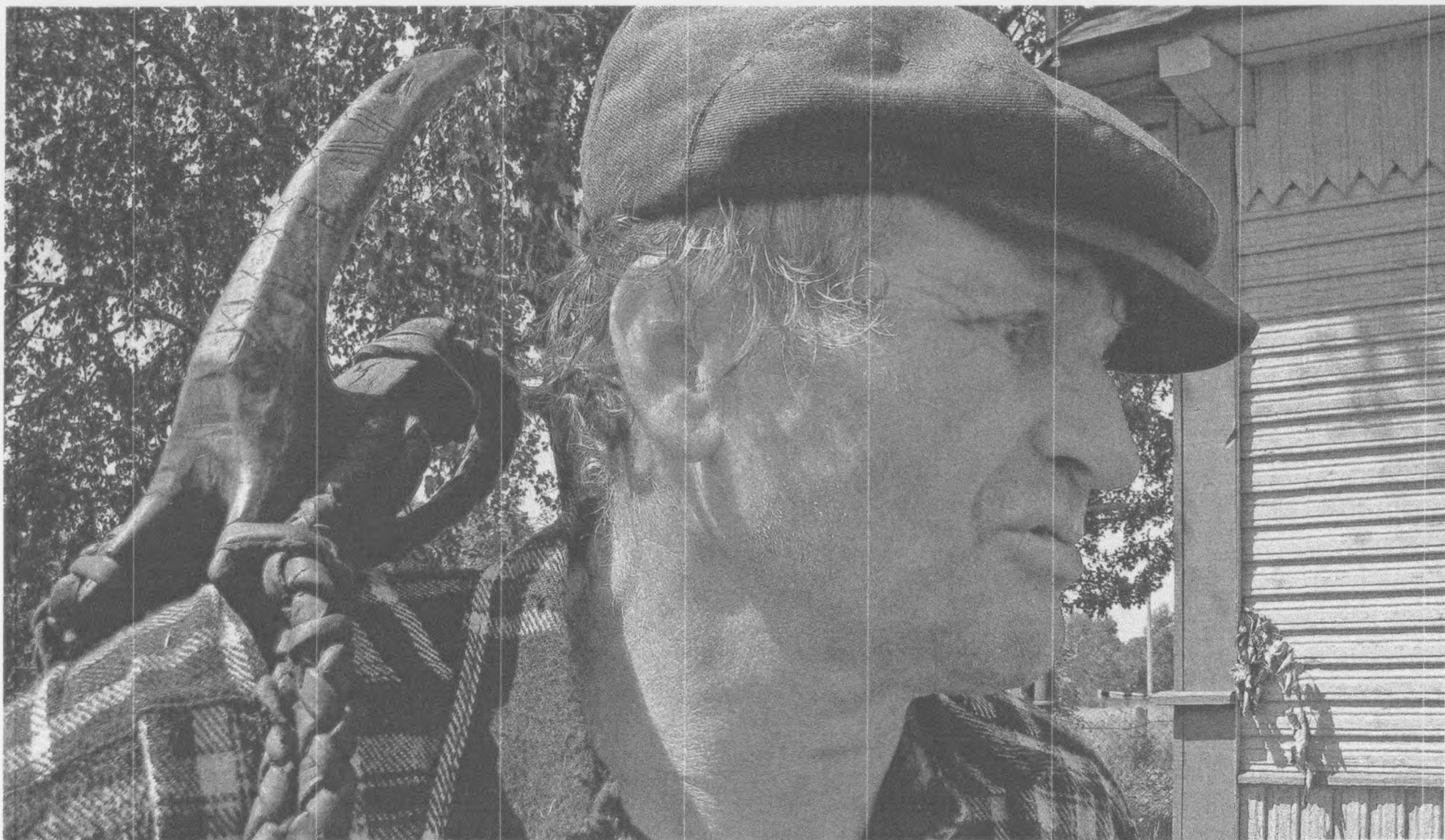
Підготував: Нагорнюк Олексій Анатолійович,
провідний науковий співробітник
відділу етнографії Рівненського обласного
краєзнавчого музею

01. Бортник з «женню»
біля власної бортної сосни,
с. Будки-Кам'янські
Рокитнівського р-ну
Рівненської обл.
/30.06.2014/

02.Бортник
з «женню» на плечі,
с. Більськ
Рокитнівського р-ну
Рівненської обл.
/16.11.2011/

03. Бортник Смик Дмитро Федорович з «женню», крюк якої прикрашений різьбленими знаками,
с. Блажове Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
/17.06.2008/

04. Бортник на «жені» під час осіннього вибирання меду з вуликів-когод,
с. Купель Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
/14.10.2017/

05. Бортник Старинський Юрій Тимофійович, 1969 р.н., біля свого вулика-колоди, на якому вісить коробка для перенесення бджолиного рою, с. Князівка Березнівського р-ну Рівненської обл. /17.05.2015/

06. Бортник Борисовець Іван Наумович демонструє «жень», крюк якої прикрашено різьбленими знаками,
с. Блажове Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
/10.10.2017/

**07. Бортник Олександр
Григорович Коханевич,
1970 р.н., розповідає
про бортне колесо,
яким підіймали вулик
на дерево, с. Мушня
Рокитнівського р-ну
Рівненської обл.
/24.03.2018/**

**08. Бортник Федір
Онуфрійович Ковалевич,
1931 р.н., з «женню»
та бортним колесом, яке
сам виготовив, с. Мушня
Рокитнівського р-ну
Рівненської обл.
/14.10.2017/**

09. Бортник Сергій Рищиковець
біля власних вуликів,
які встановлені на «гудьор»
(дерев'яний помост),
с. Луко Володимирецького р-ну
Рівненської обл.
/26.01.2009/

10. Бортник Ковалевич Микола Павлович, 1970 р.н., демонструє процес виготовлення вулика-колоди,
с. Купель Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
/01.02.2018/

АУДИОМАТЕРІАЛИ (У ДОДАТКУ)

Підготував: Нагорнюк Олексій Анатолійович,
провідний науковий співробітник
відділу етнографії Рівненського обласного
краєзнавчого музею

<https://fex.net/245911460514>

01. Йох, весна, ой, красна — веснянка,
у якій згадується бортник. Записано
в с. Березове Рокитнівського р-ну
Рівненської обл.

02. Свят-вечор, свят — колядка, яку
співали бортнику, господарю, у якого
були бджоли. Записано в с. Берестя
Дубровицького р-ну Рівненської обл.
від учасників місцевого фольклорного
гурту.

03. Пан-господаре, вставай з постелі —
щедрівка, яку співали бортнику.
Записано в с. Залав'я Рокитнівського
р-ну Рівненської обл. від учасників
місцевого фольклорного гурту.

04. Розповідь Андрія Степановича
Павлушенка, 1983 р.н., про те,
як він став бортником,
про бортницьку пішню та професійну
магію. Записано в с. Мушня
Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
/24.03.2018/

05. Розповідь Костянтина Кириловича
Примака, 1937 р.н., про бортницький
пристрій «жень». Записано в с. Мушня
Рокитнівського р-ну Рівненської обл.
/24.03.2018/

ВІДЕОМАТЕРІАЛИ (У ДОДАТКУ)

Підготував: Нагорнюк Олексій Анатолійович,
провідний науковий співробітник
відділу етнографії Рівненського обласного
краєзнавчого музею

01. Розповідь про бортницький пристрій «жень» і спосіб підйому на дерево. Записано в с. Купель Рокитнівського р-ну Рівненської обл. від Федора Онуфрійовича Ковалевича, 1931 р.н.

/14.10.2017/

02. Бортник підіймається на дерево за допомогою «жені». Записано в с. Рудня-Іванівська Ємільчинського р-ну Житомирської обл. від Сороки Степана Михайловича, 1963 р.н.

/09.10.2017/

03. «Пан-господару, Бог тебе зове» — колядка для бортника. Запис зроблено від родини бортників з с. Князівка Березнівського р-ну Рівненської обл. — Тетяни Петрівни Старинської, 1972 р.н., і Юрія Тимофійовича Старинського, 1969 р.н.

/17.05.2015/

НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

1. Давньоруські медуші: історичні реалії і музейна експозиція / І. А. Готун, А. В. Петраускас, О. А. Коваль // Археологія і давня історія України: Зб. наук. пр. — К.: ІА НАН України, 2013. — Вип. 10. — С. 48-55.
2. Дмитренко Алла. Присвоювальні промисли: збиральництво, мисливство, рибальство, бджільництво // Етнокультура Рівненського Полісся / Упор. В. П. Ковальчук. — Рівне: ПП ДМ, 2009. — С. 63-94.
3. Дмитренко Алла. Традиційні чоловічі промисли: бджільництво // Народна культура українців: життєвий цикл людини : історико-етнологічне дослідження у 5 т. — Т. 4: Зрілість. Чоловіки. Чоловіча субкультура / Наук. ред. М. Гримич. — К.: Дуліби, 2013. — С. 135-159.
4. Експериментальне вивчення бортництва у Північній експедиції. Життя бджіл та сутність бортного промислу / І. А. Готун, О. А. Коваль, А. В. Петраускас // Археологія. — 2008. — № 4. — С. 76-86.
5. Експериментальне вивчення бортництва у Північній експедиції. Сучасний промисел та його дослідне відтворення / І. А. Готун, О. А. Коваль, А. В. Петраускас // Археологія. — 2009. — № 1. — С. 87-99.
6. Заглада Ніна. Відділ монографічного дослідження села [Електронний ресурс]: (село Старосілля) / Н. Заглада; Всеукр. АН, Провідник по музеї антропології та етнології ім. Хв. Вовка. — К.: [б. в.], 1930 (УПО Шк. ФЗУ). — Бібліогр. у підрядк. прим.
7. Несен Ірина. Поліське бортництво як галузь традиційних чоловічих знань (друга пол. XIX – XXI ст.) / Вісник Львів. ун-ту, сер. істор. 2012, вип. 47, с. 174 – 172.
8. Шульгіна Л. Пасічництво в селі Старосілля. Матеріали до монографії села Старосілля / Лідія Шульгіна // Рукописні фонди ІМФЕ. – Ф 43, од. зб. 210, арк. 1.

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ, КРАЄЗНАВЧІ ВИДАННЯ

1. Жила Сергій. Свята Земля
Дерев: історія, звичаї, бортництво,
природа [ред. І. В. Соломаха]. - К. :
Фітосоціоцентр, 2006. - 228 с. : фото.
2. Скуратівський Василь. Кухоль меду. -
Львів : Гердан Графіка, 2000. - 304 с. : іл.
3. Скуратівський Василь. «Я вас,
бджоли, благословляю...» – Київ :
Техніка, 2005 . – 318 с. : іл.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

1. Бортництво на Поліссі
<http://ukrainaincognita.com/zhytomyrska-oblast/ovrutskyi-raion/selezivka/bortnytstvo-na-polissi>
2. Бортництво, Полісся, фото (ч1)
<http://tvd.rv.ua/bortnitstvo-polissya-foto-ch1/>
3. Бортництво: інструменти бортника (ч2)
<http://tvd.rv.ua/bortnitstvo-instrumenti-bortnika-ch2/>
4. Стародавнє бортництво
<http://etno-selo.com.ua/ua/etnohrafiiia/remesla/bdzholiarstvo/720-starodavnie-bortnytstvo>

5. Бортництво

<http://polesye-reserve.org.ua/museum-drs/borti/borti.html>

6. Борті: лісове бортництво як заказник меду. Глибинне Полісся.

<http://www.polissya.eu/2010/03/borti-med-bortnictvo-zakaznik.html>

7. Лісове бортництво по-поліськи: бортники сьогодні, промисли

http://www.polissya.eu/2009/11/bortnik-borti-bortnitstvo-bitininkyste_11.html

8. Бортники. Люди лісу

<http://ukrainer.net/bortnyky/>

9. Бортники Полісся. Про вулики, що рятують ліс та чому мед смертельний...

https://www.youtube.com/watch?v=D_LGOrpPzpw

6. ОБЛІКОВУ КАРТКУ ПІДГОТОВЛЕНО

ДАТА СКЛАДЕННЯ:
13.04.2018

Провідний науковий співробітник
відділу етнографії Рівненського обласного
краєзнавчого музею

НАГОРНЮК ОЛЕКСІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

Громадська організація
БОРТНИКИ УКРАЇНИ

Керівник
ФІРСОВ МАКСИМ ЮРІЙОВИЧ

